

Dr. Bahadur Aminian

Terorizam, doktrina nacionalne sigurnosti i vanjske politike

Sjedinjenih Američkih Država**

Rezime:

Sjedinjene američke države, kao i mnoge druge zemlje, tokom drugog niza decenija, svoju "veliku strategiju" i međunarodnu politiku gradila je u generalnim okvirima pod utjecajem općih pojmova. Ovi okviri formirani su pod različitim parolama poput "Monroe doktrina", "organičene intervencije", "suprotstavljanja fašizmu", "ukraćavanje komunizma" i "Sovjetskog saveza".

Raspadom SSSR-a Sjedinjene države suočavaju se sa konceptualnom prazninom. Pripadnici radikalne struje u vladajućim strukturama SAD-a koristeći atmosferu koja je nastala pod utjecajem 11. septembra uspjeli su još jednom nametnuti jedan uopćen pojam pod kojim će se odvijati buduće vanjskopolitičke aktivnosti SAD-a – borba protiv terorizma. Američka administracija nastojala je sve svoje planove i projekte, koji su ranije planirani pod pojmom "novi svjetski poredak" prilagoditi novonastaloj situaciji i realizirati ih pod novim naslovom. Ovdje možemo istaći suprotstavljanje SAD "nepoželjnim" državama, kontrolu osjetljivih regiona u svijetu, prije svega strateških izvora nafte, očuvanje neprikosnovene nadmoći SAD-a na međunarodnoj sceni unilateralistički pristup u ostvarenju američkih interesa. U okviru ove strategije, SAD nastoji formirati novu strukturu međunarodne zajednice. Metodi provođenja ove unilateralističke strategije udaljili su Ameriku od postojećih normi i pravila međunarodnih institucija. Američka administracija, gubeći iz vida javno mnijenje kao i stavove drugih država, još više se oslonila na svoju vojnu moć djelujući u stilu neoimperijalističke sile. Sve ovo rezultiralo je slabljenjem međunarodnih institucija, a prije svega OUN-a, te udaljavanjem SAD od ostatka svojih pa čak i njihovih tradicionalnih saveznika. I pored toga, procenat ulaganja u vojnu silu u daljem je porastu, kao i vojni sukobi i nasilje u svijetu.

Među najbitnija načela izrade "velike strategije", doktrine nacionalne sigurnosti i vanjske politike svake zemlje jeste uloga jednog općeg, generalnog pojma u upravljanju, pojašnjavanju i obrazlaganju općih programa i planova. Ovaj pojam treba biti i sasvim jednostavan ali u isto vrijeme i uopćen, podlozan različitim tumačenjima, i fleksibilan kako bi se mogao upotrijebiti u različitim domenima u cilju ostvarenja interesa zemlje. Od početka dvadesetog stoljeća Sjedinjene Američke Države uvijek su svoje sigurnosno i vanjskopolitičko djelovanje i ponašanje temeljile u okvirima jednog općeg, jednostavnog i za vlastiti narod prihvatljivog pojma. Izolacija, suprotstavljanje fašizmu i nacizmu (Drugi svjetski rat), ukroćavanje komunizma (hladni rat), opći su pojmovi kojima su američki zvaničnici obrazlagali i opravdavali svoje programe, politike i djelovanja u očima domaćeg javnog mnijenja, kao i međunarodnih činilaca.

---

* Integralni tekst izlaganja na Međunarodnom simpoziju "Suvremeni svijet i terorizam", Zagreb, 27-28. 03. 2003.

Raspad Sovjetskog saveza u posljednjem desetljeću dvadesetog stoljeća, iako je za SAD značio povoljnu priliku za sigurnosnu i političku izgradnju novog svijeta, ipak je suočio vladu SAD-a sa jednom "konceptualnom prazninom". Temeljne strukturalne promjene u međunarodnom poretku, uspostavljanje unipolarnog poretka u kojem će postojati samo jedna velesila te pretvaranje SAD-a u jedinu svjetsku silu nužno su iziskivali konceptualne i strukturalne promjene u SAD-u i njeno prilagođavanje novonastaloj situaciji. Upravo u tom periodu činjeni su naponi kako bi se postigao konsenzus oko jednog jedinstvenog pojma.²⁴ Na početku, Bush stariji uveo je pojam "novi svjetski poredak". Iračka invazija na Kuvajt (početkom 90-tih godina dvadesetog stoljeća) bila je idealna prilika za predstavljanje ovog pojma na međunarodnoj sceni. Sjedinjene Države su stavljajući se na čelo jedne velike svjetske koalicije nastojale maksimalno iskoristiti ovu priliku i nametnuti međunarodnom sistemu jedan novi poredak, zasnovan na vlastitim interesima i ciljevima. Prema tom scenariju, trebalo je Irak predstaviti kao primjer suprotstavljanja novom poretku i sankcija koje za to slijede. No, pored činjenice da je Irak uspješno primoran da napusti Kuvajt, američka administracija je ocijenila da ipak ne treba dozvoliti pad i odlazak Sadama sa pozornice, te mu je, popuštanjem pritiska i uskraćivanjem podrške narodu Iraka, omogućila ostanak na vlasti. U konačnici, bio je to neuspjeh i suočenje sa svojevrsnim ćorsokakom u strategiji i vanjskoj politici Sjedinjenih Država. Zbog te činjenice i još nekih razloga, američki zvaničnici nastojali su uvesti novi opći pojam. Tako tokom devedesetih godina prošloga stoljeća uvode se pojmovi poput "ljudskih prava" i "humanitarne intervencije",²⁵ ali se oni nisu uspjeli nametnuti kao dugoročni strateški pojmovi američke vanjske politike. Ti su pojmovi suočili američku administraciju u mnogim područjima sa kontradiktornostima, a uz to nisu nikada doživjeli svoju praktičnu realizaciju.

Radikalne snage (neokonzervativci) u SAD-u ponovo su došle na vlast 2001. godine. Znamo da su to pobornici unilateralističkog pristupa u vođenju vanjske politike. Oni su, također, suočeni sa novim izazovom i osvrtnom na predizbornu kampanju, kao i prvih nekoliko mjeseci vlasti Buša Juniora, da se primijetiti jedna konceptualna praznina, iako su autori njegove kampanje i govora isti oni koji su kreirali i vodili projekat novog svjetskog poretka. Oni su nastojali uspostaviti sistem koji bi se temeljio na američkoj hegemoniji i bezuvjetnom i neograničenom djelovanju SAD-a u međunarodnom sistemu. Njihov stav je da su Sjedinjene Države toliko moćne da očekuju od drugih, uključujući i Organizaciju ujedinjenih naroda, da slijede njihovu politiku i pokoravaju im se²⁶.

Događaj koji se zbio 11. septembra 2003. godine svakako je najznačajniji u novijoj američkoj historiji, a zbog utjecaja i uloge SAD-a u međunarodnoj zajednici izazvao je prekretnicu u međunarodnim odnosima, a posebno na polju "aktera", "pravila igre" i "okruženja sistema". Kreatori američke vanjske politike usmjerili su ovu veliku promjenu u pravcu ostvarenja svog globalnog, ranije pripremljenog projekta (novi svjetski poredak), koristeći talas svjetske mržnje prema terorizmu i uvodeći novi pojam na kojem će se temeljiti američke sigurnosne i vanjskopolitičke aktivnosti ("borba protiv terorizma"). Ovaj pojam odmah je postao

²⁴Malcolm Wallop, "American needs a post-containment doctrine", *Orbis*, Vol 37, No 2 (spring '93), pages 187-203.

²⁵Bill Clinton, "American foreign policy and democratic idea", *Orbis*, Vol 37, No 4 (full '93), page 655

²⁶Za više informacija pogledati: Mena Bober, *Shopping U.S. foreign policy – multilateralism VS. unilateralism*, Foreign policy Association, Princeton Hall 2003.

- Robert Liber, *The Bush National Security Strategy in U.S foreign policy*. Dec 2002, 32-35.

vrlo efikasnom integrativnom osovinom američke vanjske politike.²⁷ Osnovna karakteristika ovakvog zacrtavanja ciljeva ogleda se u kapacitetu i potencijalima ovog pojma sa stanovišta kreatora američke politike. Ovaj pojam u stanju je pridobiti podršku domaće javnosti, legalizirati buduće aktivnosti, opravdati postupke vlade SAD-a i njenih glavnih saveznika (Izrael). U tim okvirima otvoren je prostor za suprotstavljanje svim poteškoćama i preprekama koje stoje na putu američke hegemonije. Pored toga, treba obratiti pažnju na činjenicu da je koncept "borbe protiv terorizma" mogao bolje opravdati mnoge aktivnosti o kojima su radikalne snage unutar SAD-a već dugo razmišljale, te tijesno povezati strateške, geopolitičke, ideološke i ekonomske potrebe SAD-a, a prvi prioritet među tim potrebama svakako je nužnost ovladavanja regionom Bliskog istoka i značajnim naftnim izvorima na tom području. Američki potpredsjednik Dik Čejni izjavio je 2001. godine da će se uvoz nafte u njegovoj zemlji do 2020. godine povećati za 50%²⁸. Uz ovladavanje naftnim izvorima tu je i postizanje nadmoći nad potencijalnim rivalima. Parola "borba protiv terorizma" ima operativni kapacitet kontrole ovim izvorima. Dakle, Amerika je u okviru koncepta borbe protiv terorizma definirala tri osnovna stupa svoje nove strategije: 1. Borba protiv terorizma i njegove povezanosti sa zemljama-jatacima i borba protiv naoružanja za masovno uništenje, 2. Kontrola nad naftnim izvorima i 3. Očuvanje apsolutne vojne nadmoći.

Ova nova strategija sadrži nekoliko osnovnih elemenata: unilateralizam, unipolarno gledanje na svijet i događanja na svjetskoj sceni, uzimanje u obzir novih prijetnji nastalih pojavom novih nevladinih organizacija i grupa koje imaju utjecaja na međunarodnom planu (terorističke skupine koje su u stanju na malim prostorima vršiti opsežne operacije); neefikasnost preventivnog djelovanja koje je u vremenu hladnog rata predstavljalo osnovni ključ američke strategije, jer za nove neprijatelje prevencija nema smisla. I kao rezultat svega rečenog imamo plan preventivne upotrebe sile, priznavanje američkog prava na miješanje i intervenciju u svakom vremenu i prostoru, te neprižnavanje suvereniteta i nedostatak autoriteta međunarodnog prava i ranijih protokola i sporazuma, te kršenje i poništavanje velikog broja njih, izravna intervencija, nepoštivanje opomena i beskorisnost ranijih savezništava te, čak, slabljenje autoriteta organizacije kakva je NATO²⁹.

Ova strategija uzrokovala je sve više udaljavanje Amerike od postojećih međunarodnih normi i institucija, te potrebu većeg oslanjanja na vlastitu vojnu silu i, u konačnici, širenje jednostranih vojnih obaveza, povećanje troškova i ranjivost zemlje. Tako se SAD kao jedna neoimperijalistička sila i svjetski policajac udaljava od ostalih međunarodnih institucija, država i naroda svijeta, pa, čak, i svojih tradicionalnih saveznika.

Jedno od značajnih pitanja, koje svakako zavrjeđuje pažnju, u vezi sa prihvatanjem pojma borbe protiv terorizma za američki narod, političke dužnosnike i utjecajne institucije SAD-a jeste činjenica da događaji od 11. septembra predstavljaju težak šok za američki narod i dovode u pitanje temeljnu teoriju koja ulijeva sigurnost svakom Amerikancu, a to je teorija o savršenoj (potpunoj) sigurnosti u SAD-u, jer je ovim po prvi put američko tlo izloženo smrtonosnim udarcima. Ovaj događaj je unio ozbiljnu prazninu u stanje duha američkog naroda i, u konačnici, borba protiv terorizma u cilju prevencije ovakvih dešavanja u budućnosti prerasla

²⁷John Ikenberry, "American Grand Strategy in the Age of Terror", *Survival*, Vol 43, No 4 (winter 2001)

²⁸Pogledati naprimjer: Timothy Wirth, *The future of Energy Policy*, *Foreign Affairs* Jul/Avgust 2003 vol. 82 – No4

²⁹J. Ikenberry *America's Imperial Ambition*, *Foreign Affairs* od 2002, 44-60 str

je u prvorazredan prioritet nacije. Zahvaljujući ovakvoj situaciji, zvaničnici SAD-a priskrbili su besprimjernu snagu manevra u upotrebi rečenog pojma, u čijem okviru su aktuelizirali mnoge svoje planove i uspjeli opravdati svoje postupke. Upravo u ovom kontekstu treba posmatrati i osnivanje ministarstva za unutarnju sigurnost, te širok spektar unutarnjih promjena, pa, čak, i podršku nehumanom politici zemlje poput Izraela uz parolu borbe protiv terorizma.³⁰

Terorizam danas ima sve veći značaj na međunarodnoj sceni. Jedan od razloga je njegova usavršenost, zahvaljujući globalizaciji i razvoju tehnologija, te smanjenju razdaljina. Naime, jedna mala grupa ljudi izazivanjem straha i terorom u stanju je danas uzburkati cijelu svjetsku javnost i ostvariti zapanjujući utjecaj na zbivanja na međunarodnoj sceni. Drugi razlog koji ovoj pojavi daje poseban značaj je američka upotreba ovog pojma u opravdavanju i tumačenju vlastitih postupaka. Možda nikada u historiji jedna zemlja nije na takav način uspjela na međunarodnoj sceni tako nametnuti svoju politiku i sve svoje ciljeve i izvršiti pritisak na ostale zemlje u svijetu.³¹ Amerika je nastojala formiranjem svjetske koalicije u borbi protiv terorizma (od koje je danas samo ime ostalo) sva dešavanja staviti pod kontrolu, ostavljajući tako po strani sva višegodišnja nastojanja u definiranju terorizma i identificiranju njegovih korijena i oblika, definirajući sve pojmove u skladu sa vlastitim interesima.

Iako ne postoji jedinstvena definicija terorizma oko koje postoji konsenzus, ipak jedna od najpoznatijih je ona po kojoj je terorizam "primjer uređenog nasilnog djelovanja koje je planirano na način da zaprijeti određenoj skupini ljudi kako bi došlo do promjena u određenoj politici ili primjene određene politike." Ili, ona po kojoj "terorizam predstavlja upotrebu sile, nasilja i prijetnji u cilju ostvarenja političkih ciljeva". Sve definicije imaju nekoliko zajedničkih odrednica: upotreba nasilja kao taktike u cilju izazivanja straha, korištenje faktora iznenađenja.³²

Generalna skupština Ujedinjenih naroda u decembru 1999. godine usvojila je Konvenciju u kojoj se spominju neki oblici terorizma. Prema ovoj konvenciji, svaki akt koji za posljedicu ima smrt ili teže štete po civilno stanovništvo, a za cilj ima zastrašivanje naroda ili primoravanje jedne vlade ili neke međunarodne organizacije, smatra se terorističkim.³³ Svakako, Generalna skupština OUN-a usvojila je ovu konvenciju imajući u vidu načelo neovisnosti i suvereniteta država, te načelo nemiješanje u unutarnje stvari suverene zemlje, i na temelju toga, niko ne može, čak ni pod izgovorom borbe protiv terorizma, miješati se u unutarnje poslove jedne zemlje. Isto tako, nastojanja OUN-a u prethodnim desetljećima zasnivala su se na stanovištu da je terorizam pitanje koje se ne može riješiti bez analize i razmatranja njegovih korijena, odnosno pojava koju nije moguće iskorijeniti tek fizičkim suprotstavljanjem njenim posljedicama. Terorizam je proizvod dekadence, beznađa, nihilizma i zanemarivanja izričitih ljudskih prava, kao i podsticanja obespravljenih na korištenje pogrešnih metoda borbe za ostvarenje svojih prava. Ozbiljna borba protiv terorizma mora biti praćena i borbom protiv njegovih korijena i uzroka, borbom za pravdu. Ali, nažalost, u svijetu u kojem posljednju riječ ima sila i moć, ne može se očekivati uspješno suprotstavljanje terorizmu, ne može se ova pošast izliječiti silom, nasiljem i arogancijom.

³⁰ Ashton Carter, "The Architecture of Government in The Face of Terrorism", International security (winter 2002), page 5

³¹ Joseph Nge, "U.S. power and strategy after Iraq", Foreign Affairs, July/Aug. 2003, Vol. 82. No 4

³² Donald Hank, Terrorism The Newest face of warfare Washington, Brassey 1989 230-234

³³ General Assembly Resolution A 154/615, 1999. g.

Utjecaji "američkog projekta borbe protiv terorizma":

U posljednje dvije godine Amerika je u okviru "borbe protiv terorizma" poduzela niz opsežnih aktivnosti na međunarodnoj razini koje su ostvarile dubok utjecaj na međunarodni sistem i strukturu, odnose između zemalja i međunarodnih organizacija.³⁴ Stvaranje međunarodne koalicije protiv terorizma, napad na Afganistan, borba sa Al-Qaidom, opsežne obavještajne, političke pa, čak, i vojne aktivnosti u drugim zemljama, pokušaj socijalnog inženjeringa u nekim zemljama svijeta, izlazak SAD-a iz okvira međunarodnih normi i ograničenja koja su predstavljala prepreke za njeno unilateralno djelovanje, a u isto vrijeme i ograničavanje prostora za djelovanje Irana te intenziviranje pritiska na neovisne države, osnivanje zatvora u Gvantanami i držanje u pritvoru, u najtežim uvjetima, na stotine lica bez suđenja i ikakvih prava, podrška i držanje otvorenih ruku Izraela u najtežim pritiscima i atacima na Palestinu, i, kao vrhunac svih ovih dešavanja, unilateralističko otpočinjanje rata protiv Iraka i okupacija ove zemlje, bez obzira na protivljenje OUN-a i velike većine naroda mnogih zemalja, i, na koncu, potpuno zanemarivanje OUN-a, samo su neke od tih aktivnosti. Jasno je kako ova djelovanja pod plaštom borbe protiv terorizma predstavljaju dio sračunate unilateralističke strategije koju su američke radikalne snage mnogo ranije isplanirale, a koja će pokriće za svoju realizaciju naći u septembarskim događanjima. Ove intenzivne operacije imale su snažne utjecaje na međunarodnoj razini tako da su neki od njih već vidljivi. Spomenut ćemo ovdje neke od njih:

1. Rušenje svjetskog poretka i kretanje u pravcu novog čije će osnovne karakteristike biti unilateralizam i unipolarnost.
2. Slabljenje međunarodnih institucija, u prvom redu OUN-a koja se uvijek smatrala glavnom međunarodnom sigurnosnom institucijom i jamcem svjetskog mira. Tako da je već nastao i širi se talas nepovjerenja i razočarenja spram uloge OUN-a. Invazija na Irak bez prethodne saglasnosti i odobrenja ove institucije razumijeva se kao svojevrsan povratak u imperijalističku politiku iz 18. i 19. stoljeća.
3. Raspirivanje nekih regionalnih kriza i zloupotreba pojma "borba protiv terorizma" od još nekih zemalja i njihovo unitarističko djelovanje (Indija i Pakistan, Turska, Izrael...).
4. Omraženost SAD-a u očima svjetskog javnog mnijenja.
5. Novo međunarodno prestrojavanje.
6. Izazivanje beznada i poniženosti među narodom islamskih zemalja i stvaranje pogodnog tla za radikalno djelovanje (tj. tobožnja borba protiv terorizma u praksi raspiruje akte nasilja).
7. Grubost međunarodnog sistema i dovođenje u opasnost svjetskog mira i sigurnosti, te prerastanje sile i militarizma u preovlađujući svjetski koncept.

Prijevod s perzijskog: Nermin Hodžić

---

³⁴J. Ikenbery, op. Cit. P. 50